

Милана Поучки (Нови Сад)

Младић на страни „тропског лудила“

У овом раду сагледали смо да ли и у коликој мери Иво Андрић у лик Томе Галуса уноси аутобиографске елементе. Занимало нас је да ли је поменути лик његов двојник или не. Пратили смо податке и дешавања из пишчевог приватног живота и упоредили их са описима и знаковима које оставља исписујући причу о Галусу с циљем да одгонетнемо да ли кроз призму наизглед потпуно фиктивног јунка: младића из незавршеног романа *НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ*, нуди одговор на последице „тропског лудила“ младих година (кроз које је и сам прошао), те даје пројекцију једног од могућих путева. Заправо: испитивали смо говори ли о себи и свом животу кроз лик Томе Галуса и на тај начин сагледава животни пут и преиспитује одлуке. Закључци које смо донели настали су као производ пажљиве анализе и осталих Андрићевих дела: *ЕХ РОНТА*, *НА ДРИНИ ЂУПРИЈЕ*, *ПРОКЛЕТЕ АВЛИЈЕ*, приповетке *ЛЕТОВАЊЕ НА ЈУГУ* и других, те фокуса на резултате истраживачког рада Жанете Ђукић Перишић. Коначним сумирањем добили смо одговор шта заправо симболише сунчана страна за младића – и Андрића и Галуса, те у чему је њена вредност и шта подразумева бити и остати ближи светлој страни живота.

На почетку свих стџаза и џушева, у основи саме мисли о њима, стџоји ошџро и неизбрисиво урезана стџаза којом сам џрви џуџ слободно џроходао. [...]

На џим стџазама које веџар меџе и киша џере а сунце окружује и раскужује, на којима се среџа само измучена стџока и џуди џуџљивци, џврда лица, џу сам засновао своју мисао о боџаџстџву и лейоџи свеџа. Ту сам, неук и слаб и џразних руку, био среџан оџојном среџом до несвесџи, среџан од свеџа оноџ чеџа џу нема, не може да буде и никад неће биџи.

И на свима друмовима којима сам доцније у живоџу џрошао, живео сам само од џе убоџе среџе, од своје вишеџрадске мисли о боџаџстџву и лейоџи стџвореноџ свеџа.

Јер, исџод свих друмова земље стџално је џекла само за мене видљџва и осеџна ошџра вишеџрадска стџаза, од дана кад сам је најусџио џа до данас. У стџвари, џо њој сам ја одмеравао сваки корак и џодешавао ход. Целоџ века ме није најушџала
(Андрић 1963^а: 9–10).

Трагање за „скривеним“ писцем

– *Видџше, умеџник џо је „сумњиво лице“, маскиран човек у сумраку, џуџник са лажним џасошем* (Андрић 1963^а: 125), реченица је која наводи на питање да ли је и у колико мери Андрић дао сопствену пројекцију

посредством књижевних јунака које обликује. Стога је логична недоумица да ли је Тома Галус његов двојник, alter ego преко којег оставља податке о приватном животу, даје различите одговоре на историјска дешавања и улогу коју је имао, те на тај начин сагледава и преиспитује одлуке које је доносио, или се пак ради о пукој случајности сваки пут када нам се учини да постоји нит која чврсто повезује нобеловца са поменутиим ликом. На ову дилему наводи нас и чињеница да је сам писац често бивао парадоксалан, а како и Предраг Палавестра оштро уочава: „Udvojenost Andrićeve ličnosti, koja se može pratiti od samih početaka književnoga rada pa sve do na nekoliko meseci pred smrt, bila je izvorna i autentična crta njegove psihologije i njegovoga karaktera“ (Palavestra 1981: 135).

Прецизним проучавањем лика и дела долазимо до потврдног одговора на прву хипотезу – Тома Галус је само наизглед фиктивни младић јер је у ствари реч о аутобиографским знаковима који су вешто исткани како не би на очигледан и сувише баналан начин упућивали на самог аутора, или како претходно поменути научник наводи:

Ova knjiga predstavlja jednu vrstu potrage za skrivenim piscem. Ona je plod kritičkoga traganja za pravim likom čoveka koji se, uprkos raznim javnim poslovima i društvenim obavezama, tokom čitavoga života držao na izvesnom odstojanju od drugih ljudi, zatvoren u samotnom svetu svoga duhovnog nespokoјstva, nepoverenja i sete, trajno obuzet zajanstvima života i spoznajom prolaznosti. U tom smislu, knjigu treba читати као критички прилог биографији Ive Andrića, odnosno као покушaj utvrđivanja nekih oblika njegove poetike на основу skrivenog unutrašnjeg sloja, vešto potiskivanog prilikom prenošenja pesnikovог ličnog iskustva u objektivizovani iskaz pripovetke i romana (Palavestra 1981: 5).

Један у низу највреднијих доказа јесте и моменат о којем говори Лепосава Бела Павловић, дугогодишња сарадница и блиска пријатељица писца, која тврди како јој је Андрић донео белешке и цедуље за које је, након њене изјаве да је очигледно реч о аутобиографији, у моменту одлучио да их неће штампати у оквиру једног романа (Ђukić Perišić 2012: 30) закључујући:

Човек не сме да говори сам о себи. Ја поготово не бих хтео да откривам своју душу тако јавно. То није у реду. Хвала Вам, Сад знам да нећу никад све те цедуље ставити у један целовит роман (Вучковић 2009: 26).

О додатним разлозима говори и Жанета Ђукић Перишић формулишући Андрићеву тежњу следећим редовима:

On je svoje delo predavao čitaocu i tu se završavala sva interakcija između stvaralaca i konzumenta dela. On svoje čitaоce nije znaо i nije želeо da oni znaju njega (Ђukić Perišić 2012: 42)

и објашњавајући: „Ivo Andrić, međutim, deklarativno je zastupao stanovište da biografija pisca nikako ne treba da bude predmet ispitivanja kritičara, isto-

ričara i teoretičara književnosti“ (Đukić Perišić 2012: 16)¹, што нас доводи до веома популарне теорије назване „смрт аутора“ која дело проучава и анализира искуључиво на основу текста – без знања о аутору, сматрајући да је оно затворен и заокружен систем (Đukić Perišić 2012: 15). Са друге стране, Букић Перишић указује и на веома важњу чињеницу: нобеловац је читао дневнике, белешке, преписке и биографије других писаца и користио их при тумачењу, те ширем увиду у стваралаштво и рад одређеног уметника или историјске личности. Разлог томе је следећи: „U umetničko delo, kao zaseban i neponovljiv sistem, ugrađuju se neponovljiva priroda umetnika i njegov pogled na svet, duh epohe i uloga pisca u intelektualnim tendencijama vremena, zatim karakter naroda i, istorijski, politički trenutak kojem umetnik pripada“ (Đukić Perišić 2012: 19) – у питању су, дакле, различити аспекти који доприносе свеобухватнијој анализи одређеног дела, а „moderna književna biografija nije pukо približavanje dokumenata ni isleđivanje, koje se uvek obavlja sa ciljem da se nešto dokaže i nađe, nego je, pre svega, duhovna rekonstrukcija života, razumevanje i kritičko tumačenje stvaralačkog procesa i unutrašnje poetike pisca“ (Palavestra 1981: 201).

Ипак, питамо се: како уопште долазимо до идеје да трагамо за „скривеним“ писцем, те да његове аутобиографске обресе тражимо и препознајемо у књижевним јунацима? До одговора долазимо веома лако. Наиме, у Архиву Српске академије наука и уметности, у оквиру Личног фонда Иве Андрића, под сигнатуром ИА 214, чува се зелена картонска фасцикла са пишчевим аутографом на корицама (мастило, латиница): *На сунчаној сџрани (Gallus) 2 љаве завршене, остјало у забелешкама* (Букић Перишић 1992: 10), а како нам је позната пишчева поетика „модерног романа“² – „Andrić se u stvaranju romana uglavnom služi pripovetkama kao posebnim заокруженим 'komadima' тако што их ниже, povezuje i 'пакује' u formu romana“

¹ У књизи записа Знакови поред пута налазимо следеће реченице: *Чим видиш да се неки критичар или историчар књижевности креће више око биографије писца него око његовог дела, најусишише шу лектури. Из тог чејркања по биографији, из критичаревих „поређења“ ауторовог живота и ауторовог дела, и извођења „занимљивих закључака“, нећеће сазнати ништа корисно ни паметно. Разлог је јросит: кренули сје појрешним јуштем који не води никуд и ничем* (Андрић 2007: 315). Метод модерне књижевне биографије Палавестра правда следећим речима: „Критичка потрага за његовим скривеним ликом није никаква хажка нити полицијска истрага све док критичар и биограф поштују морални интегритет уметничког дела и док из мајсторске раднице не пређу у спаваћу собу писца, док не почне завиривање у ко зна кад и зашто прављени и где чувани досије и док се трагање не претвори у копање по личним стварима набеђенога кривца код кога, у ствари, нема и не може бити лажи све док је рећ о истинском стварању“ (Palavestra 1981: 200–201).

² Теорија Виктора Школвског гласи да се модеран роман састоји од *комада* – *новела* (Букић Перишић 1994: 11).

(Đukić Perišić 2012: 395), истраживачи његовог дела лако долазе до сазнања да укупно 5 приповедака чине исту тематску целину. Оне су обједињене радњом, а повезује их и појављивање истог јунака – Тома Галуса/младића.

Венац од поменутих 5 приповедака привлачи пажњу истраживача тек након пишчеве смрти када у његовој заоставштини проналазе два необјављена поглавља прозе НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ, те почињу да „кроје“ претпостављену целину сачињену од прича повезаних по очигледној сродности од које настаје поменути роман (Ђукић Перишић 1994: 8–9), а које се пре свега тичу ситуација и дешавања која преживљава Тома Галус.

Фокусирајући се на проучавање овог замагљеног и занемареног сегмента Андрићевог стваралаштва, долази се до идеје да се у њему крије романескна целина која на веома вешт начин, посредством приче о Томи Галусу, говори о Андрићу и његовом животу.

Страховић је ход хисторије

Помним праћењем знакова које нам је Андрић учртао у књижевном опусу, можемо доћи до веома интересантних и корисних података и чињеница које ће нам омогућити да на свеобухватан начин сагледамо, те потпуно закорачимо у дубоку анализу стваралаштва које у великој мери настаје, иако се писац опирао том признању, у сагласју са личним искуствима и приватним животом.

Познато је да је Иво Андрић у младости писао дневнике, записе и аутобиографске белешке које је касније деперсонализовао, али је немогуће не увидети да је једна од његових најранијих књига – ЕХ РОНТО последица непосредног сведочења у страшним историјским моментима, тим пре што и сам писац не скрива изнесену тврдњу и не покушава да завара траг исписујући записе у првом лицу једнине.

Несумњиво је да су за читаво човечанство кобне године оставиле печат и на нобеловцу који временом из поља поезије прелази у прозу и покушава да, кроз наизглед фиктивног младича, на књижевном небу утисне траг и сведочанство о времену у којем живи, те о дешавањима и недаћама које је искусио. „Са становишта еволутивног критеријума, роман НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ могао би да представља мост на прелазу Андрићеве лирске фазе у епску“ (Ђукић Перишић 1994: 26), стога младић који настаје као слика и прилика пишчевог личног живота јесте Тома Галус, јер се „кроз овог јунака преламају пишчеве интелектуалне недоумице, историјске тескобе, националне и социјалне фрустрације и лирски немири из првих деценија нашег века, што чини књижевни, духовни, психолошки и историјски оквир нашег истраживања“ (Ђукић Перишић 1992: 9).

Несрећа је што је писац, у време када пише приповетке од којих ће се касније склопити роман НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ, био под будним оком власти и политике. Ограничен очекиваним и пожељним правилима понашања и изјашњавања, довија се и осмишљава садржај, радњу и структуру прича у које смешта јунака који представља његов alter ego и на тај начин проговара о сопственим ставовима и виђењима живота и друштвених збивања³. Свестан да има још много тога да каже, а са друге стране да је приморан да ћути, свесно бира да пасивно проговори кроз књижевне јунаке⁴, те не чуди јасна поставка која гласи:

Ћутанје у Andrićevom sistemu vrednosti ima egzistencijalno značenje, predstavljajući osnovnu meru i uslov opstanka. Ћutati значи spasti se (Ђukić Perišić 2012: 368),

а чији корен проистиче из лајтмотива приповетке МОСТ НА ЖЕПИ – У *ћушању је сигурносћ* (Андрић 1963⁶: 193). Из тог разлога, сагледавши стање у свету и друштву, доживљај реалности коју живи описује у ЕХ РОНТУ реченицом: *Страховић је ход хисторије; претешки су шерети прошлости и захћјеву будућносћ на овим уским илећима* (Андрић 1995: 32), а емпатију и терет који носи претаче у објективну форму дајући јој прозно рухо које вешти истраживачи и проучаваоци реконструишу и састављају дајући му завршну ноту коју насловљавамо НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ.

Кавалер(и) Св. Духа

Терет који прогони Андрићево унутрашње биће од ране младости јесте његово (не)учествовање у светски значајним догађајима (мисли се на анексиону кризу 1908. године и на Сарајевски атентат из 1914. којим отпочиње Први светски рат) који су првенствено имали одјека у његовој отаџбини, а удари у највећој мери захватили сународнике и обичног „малог“ човека са којим се целог живота поистовећивао.

Све почиње 1912. године када у Босни и Херцеговини Димитрије Митриновић, познатији као Мита Динамита – један од најгласнијих и најватренијих присталица југословенства, пише „Програм за омладински клуб *Народно уједињење* „, заузимајући се за борбене акције тако што формулише

³ „Свест о ограничености властитих моћи да на практичан, делатан начин учествује у преломима времена у којем живи, Андрић ће пројектовати и у свог јунака Тому Галуса“ (Ђukiћ Perišić 1992: 26).

⁴ „Andrić je, paradoksalno, verovao i u ćutanje i u reč: kao socijalno biće, on bira ćutnju, kao estetsko biće on se opredeljuje za reč. Она ће у уметничком тексту, замаскирана и предата у власништво књижевним ликовима, govoriti оно што njen autor javно nije želeo i nije smeo“ (Ђukić Perišić 2012: 369).

конкретне задатке омладини којој постаје духовни вођа (Đukić Perišić 2012: 134).

Недуго затим, Иво Андрић постаје председник у Хрватској напредној организацији, а потом и председник Српско-хрватске напредне омладине која је чинила језгро Младе Босне – организације која задаје кључни ударац непријатељским силама и исписује нове, до тада недоживљене, странице историје значајне за целокупно човечанство и свет уопште (Đukić Perišić 2012: 134).

Темељне поставке и идеје младобосанци формирају угледајући се на Богдана Жерајића⁵ у којем виде симбол слободе и отпора страном влади. „Пишући о Богдану Жерајућу 1912. године, под псеудонимом ‘Осветник’, Владимир Гађиновић даје портрет целе једне генерације: ‘Ентузијастички, сањари, фанатици, они су и младеначким пламеном хтели да дижу и руше, надахњују и прогоне, оживљују и стварају’“ (Богићевић 1954^а: 282). Управо то постаје манир и кључна одлика организације Младе Босне чији припадници теже да буду истовремено револуционари и песници. Ово нам је веома важно јер нам сугерише да Андрић, чак и у тренутку када се одриче удела у поменутој организацији, ангажман наставља у оквиру књижевности постајући најпризнатији скривени гласноговорник темељних идеја младобосанаца. О сопственој улози у историјски важним догађајима исповедно записује:

Ја нисам био рођен да се борим за слободу, да ширајим њравду, да ошкривам истину. Овакав какав сам, ја сам од оних што долазе на свет само зато да би на безмерно и несхваћљиво дело Божије величине кажу своје славо: да; али да ја прошајћу само или тек дахом својим пошврде. Али што моје нечујно и скромно ‘да’ имало би своје место у шумном мору гласова људских и важило би на свој начин, тамо негде у далеком, крајњем обрачуна колико и шешке борбе и велике заслуге бораца и њраведника. Толико ме је најора сћајао сваки дах (Андрић 1981^б:16).

Како су припадници Младе Босне након Сарајевског атентата код власти стављени у незавидан положај, те је њихово учешће у истом покренуло многе санкције и произвело различите последице са којима су суочени, Андрић одлучује да се повуче и да у јавности негира сваку везу са револуционарним ангажманом сматрајући да је нејак да спроведе у дело идеје за које се њени припадници боре.

Ипак, иако неће радо учествовати у непосредно организованој колективној борби за националне интересе, Андрић ће наставити индивидуалну

⁵ У жељи да своју земљу ослободи од Аустроугарске, 1910. године у Сарајеву Богдан Жерајић покушава атентат на генерала Маријана Варешанина и тим чином постаје симбол отпора окупацији и страном влади јер на делу спроводи идеју чији је крајњи циљ ослобођење.

борбу у домену уметничког стварања у оквиру којег покушава да разреши питања и дилеме које га муче. Располућеност и двогубост унутрашњег бића помирује стварајући лик Томе Галуса који ће храбро корачати стазом на којој је сам посустао. Поменути јунак ће отворено и слободно говорити испитујући сопствене границе, али и корачати на неизвесном и опасном тлу које води равно ка осуди немилосрдне власти и политике.

Жанета Ђукић Перишић фингира још једну веома важну чињеницу која ће нам дати одговоре на многе загонетке. Она уочава:

Властито име *Тома Галус* први и једини пут се у корпусу објављених приповедака појављује у причи *Занос и страдање Томе Галуса*. Када је ова проза први пут објављена у Српском књижевном гласнику, у поднаслову је имала напомену: *КАВАЉЕРИ Св. ДУХА* (Ђукић Перишић 1992: 73).

Ако као полазну тачку посматрамо Свети дух као „Дух истине“ доћи ћемо до логичног закључка да су управо млади побуњеници из редова Младе Босне ратници за ослобођење и да су вођени идејама слободне и истине, то јест да су они „Каварељи Св. Духа“ којима Андрић одаје почаст посвећујући им приповетке (Ђукић Перишић 1992: 73–74), те остављајући траг о коначној одлуци, коју не изговара гласно, али која сведочи томе да се суштински никада није и неће одрећи учешћа и ангажмана које је имао у оквиру Младе Босне, јер је поменута организација посредством идеја које је пропагирала оставила неизбрисив траг у његовом бићу, менталном склопу и виђењу и доживљају света и друштва. Све то послужило му је за формирање карактера лика Томе Галуса који постаје пишчев alter ego и носилац „тамне“ стране живота.

Ову тврдњу потврђује и неслучајно изабрано име поменутог јунака јер је Андрићу, претпостављамо, било познато да арамејском језику, реч ‘тома’ значи *близанац* (Ђукић Перишић 1992: 75–76), те алузијом на библијског „неверног Тому“ писац оставља још један веома важан знак, који уз податак да на латинском Галус – што је презиме књижевноог јунака, означава петла (Ђукић Перишић 1992^a: 76) у симболичком значењу скрива „вечни мотив ‘петла који прерано кукуриче’ и због тога страда“ (Ђукић Перишић 1992: 77).

На страницама које следе навешћемо вероватне узроке указујући на одређене аспекте из пишчевог личног живота који су могли да послуже као предложак и инспирација тексту и лику. Фокусираћемо се на поменуто из разлога што у њима видимо слику незаштићеног, наивног и младог Андрића који прерано потпуно искрено и отворено говори о веома деликатним табу темама свога времена, због чега сноси озбиљне последице и навлачи на себе нерасположење бивајући обележен као непожељан од стране власти. Управо ови аутобиографски подаци и чињенице биће нам од велике помоћи при истраживању које за циљ има да укаже на подударности које

постоје између аутора и јунака којег ствара, али које су вешто скривене пишчевом вољом.

Националиста Југословен

У претходним поглављима већ смо указали на Андрићеву везу са организацијом Млада Босна, као и на политичко ангажовање које је имао што је допринело томе да буде суочен са последицама избора и одлука које ће оставити неизбрисив траг у његовом бићу, а потом и у књижевном стваралаштву.

Свестан да је био „петао који прерано кукуриче“, да је нејак за активну борбу попут Гаврила Принципа, али и да је дужан да пронађе начин да, у временима када се изражавање сопственог мишљења и слободног говора плаћало ценом живота, каже што има и тиме покаже непристајање на окупацију и потлачен положај, Андрић под сенком књижевне фикције, стварајући Тому Галуса и описујући дешавања која прате његов пут, оставља лични печат и веродостојну атмосферу реалности.

Главни јунак незавршеног романа НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ „јесте Сарајлија Тома Галус из мешовите породице, од оца досељеника из Бургеланда Албана Галуса (вероватно понемченог Јеврејина) и Српкиње из богате куће Хаџи-Томе Станковића“ (Вучковић 2009: 26).

Он се, у оквиру Андрићевог стваралаштва, први пут појављује у роману НА ДРИНИ ЋУПРИЈА у којем можемо пронаћи објашњење и узрок његовог страдања (Ђukić Perišić 2012: 328) јер нас његов особен карактер, политички став и револуционарне идеје које тада упознајемо, доводе до одговора о чему „петао прерано кукуриче“ (Ђukiћ Перишић 1994: 25). Наиме, у разговору са студентима Галус не крије: *Смисао нашеј народној уједињења у једну велику и моћну, модерну националну државу и јесте у томе што ће тада наше снаге остварити у земљи и развијати се ту и давати свој допринос ојшћој култури под нашим именом, а не из туђинских центара* (Андрић 1962: 310).

Љубо Јандрић записује Андрићеве идеје из времена „тропског лудила“ наводећи да је јасно нагласио:

Ја сам за југословенство још од дана када је Аустро-Угарску требало оштерати са нашеј ојшћи. [...] Ми, сарајевски гимназијалци, били смо против хегемонизма било које вере и било којеј народа (Јандрић 1977: 73),

док су се припадници Младе Босне током суђења сви изјаснили као југословенски националисти чија је жеља да народ и државу ослободе од Аустрије, а да за крајњи циљ имају уједињење свих словенских земаља (Ђukić Perišić 2012: 140). Најпознатији међу младобосанцима

На питање председника Сената, Алојза Куриналдија, којег је политичког уверења, Гаврило Принцип је тада одговорио: „Ја сам националиста Југословен. Моја је тежња ујединити све Југословене у којој било државној форми и ослободити их од Аустрије“ (Богићевић 1954⁶:58).

Обележен као државни непријатељ, осумничен за учествовање у акцијама и припремама које су претходиле атентату на Франца Фердинанда, те окарактерисан као припадник опасне организације Младе Босне, Андрић бива заточен у тамници у Сплиту, а затим и у Марибору. У писмима Евгенији Гојмерац тај период живота назива „Студије у Марбургу“ сматрајући га најтрауматичнијим и најгорим (Ђукић Perišić 2012: 29), те не чуди што је тај период живота оставио великог трага по пишчево унутрашње биће. Из поменутог писма важно је запазити да нобеловац пише да је саслушање одржано у октобру јер видимо да је и Тома Галус доживео идентично искуство истог месеца.

Значајан је и Андрићев аутобиографски запис Први дан у Сплитској тамници јер нам даје могућност да реконструирамо догађаје из 1914. године, те да их посматрамо у компаративном односу са онима које преживљава Галус.

Након изласка из тамнице и трауматичног искуства, суочен са последицама својих избора и сукобом са власти, а притом разочаран у идеју о новој Југославији – што доводи до губитка илузија, Андрић ће јавно још једном у тексту НЕЗВАНИ НЕКА ШУТЕ, изашлом у загребачким „Новостима“ 8. новембра 1918, подсетити:

Мисао народној јединства баштина је најбољих наших нараштаја и њихових жртва. То јединство, сан нашег живота и смисао свих наших борба и пашња, ми не смијемо данас, кад је у главном остварено, преуступити у руке незваних, да на њему оставе трагове својих нечистих њрста и да га претварају својим нечистим софизмима (Андрић 1981:196).

Потпуно свесно сагледавши стање и атмосферу у друштву, Андрић схвата да су идеја коју заговара и идеали за које се бори одјека имали у уском кругу, стога долази до закључка да је јунака из тамнице боље сместити у недовршен роман него у распалу државу, док лично одлучује да се пресели у прошлост, то јест турска времена (Ђукић Перишић 1992: 178).

Поменути концепт као да алудира да једна душа живи у два тела, то јест да постоје два пута на који је иста кренула. Једним ће ићи писац лично, а други ће савладати Тома Галус. Из тог разлога не чуди нас могућност да Андрић одговара и себи и другима на разлоге доношења одређених одлука, те преиспитује исправност пута који је као младић у „заносу тропског лудила“ могао изабрати.

Половина Андрићеве душе се повлачи из јавног иступања и изношења сопствених погледа на политичке теме, док друга половина наставља свој пут у пуном јеку. Ипак, у тренутку када се Тома Галус не изјашњава као

Југословен, већ као Србин – што у личним документима чини и сам нобеловац, долазимо до шире слике пишчеве замисли и прецизно можемо да одредимо његово виђење политичке ситуације и неодустајање од темељних идеја за које се у младости борио и залагао, а које је задржао и у старости, једино што са њима није отворено иступао испред публике пред којом то није смео или није требао да обелодани.

Ако се питамо зашто Тома Галус себе види као Србина одговор можемо пронаћи схватајући да је у тамници слобода на самом врху вредносне лествице, а територија, која је симболизује, постаје идеал.

Nezavisna Srbija u očima višegradskih đaka na ćupriji bila je simbol slobode, pa stoga ovde nije reč o prostoј nacionalnoj identifikaciji, već najpre i vrednosnom izjašnjavanju (Đukić Perišić 2012: 417).

Ови закључци доводе нас до одговора да је Иво Андрић по националној припадности и опредељењу Југословен, чија је непресушна жеља ослобођење од страних непријатељских сила и уједињење свих Словена у државу која ће неговати и развијати богатства обичног човека из народа и бити у служби његове мирне и светлим бојама обојене егзистенције.

Фантазмагоричка „сунчева светлост“

Мотив жене која је доживљена као илузија, сањарење и неухватљива варка „провлачи“ се једним делом прозе НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ дајући јој посебну ноту и вредност. Први део приповетке ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА, објављен је у *Српском књижевном гласнику* 1934. године, поднасловом Галусов запис алудира на замисао да је то део приче о Томи Галусу (Ђукић Перишић 1994: 12–13), стога не чуди податак што је своје место нашао у недовршеном роману НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ.

Осим неукротиве Јелене, у поменутој прози срећемо и Ирену Салцер, која је по много чему блиска првопоменутој жени јер обе представљају предмет жудње, нечег недостижног и коначног, али истовремено симболишу и спасење и лепоту. Стога контрастну фантазмагоричку Јелену можемо окарактерисати као вечну наду у постојање светле стране живота.

Са једне стране, „ime *Jelena (Helena)* potiče od grčke reči *hele* u značenju 'sunčeva svetlost', 'sajna', 'blistava'“ (Ђукић Перišić 2012: 145), оно означава светлост и сунце, док са друге има тамно значење на које нас упућује Предраг Палавестра: „*Vezana za svetlost i za sunce, koje kod Andrića ima pravo mitsko značenje, Jelena je kao idealna žena i uzvišeni princip sreće imala i svoju antitezu, svoju manihejsku tamnu stranu, koja se javljala obično noću, u nesanicі i samoći, unoseći užas, jezu i strah u pesnikovu dušu*“ (Palavestra 1981: 126).

Лелујави обриси неухватљиве жене потрага су за смислом и узвишеним идеалом које затвореник у тамничким данима сања: „Она је симболичко и метафоричко оварплоћење трагања за идеалом, пројекција потраге за смислом, химера коју он не може да доsegне, доdirне и има“ (Ђukić Perišić 2012: 343), али и вечна човекова потреба за надом у боље сутра и вером да јачина Сунца може победити тежину ноћи. Уколико посматрамо лик Јелене на такав начин, схватамо да је она много више од физичког тела јер означава количину неопходности да се човеково срце испуни љубављу, сврхом и смислом: „Јелена престaje да буде само fluid и машта, postaje суштинска потреба његовога дуha, вечни varaj за љубављу, без које живот нема прави и puni смисao“ (Ђukić Perišić 2012: 343).

Магловити обриси жене сугеришу спој светла и таме, добра и зна, среће и туге, љубави и мржње. Она подвлачи контраст између рата и мира, сврхе и утопије, могућности и незнања. – *Да, ѿсѿодине, ѿросѿије и убоѿе среди-не су ѿозорнице за чуда и велике сѿвари* (Андрић 1963^а: 124), а Јелена је, видећемо, само један од актера.

Занесеног и страдалног младића на страни „тропског лудила“ спашава сунчана страна

Андрићева поетика, али и потреба за деперсонализацијом видљива је у начину настанка и структурирања прозе НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ. Поменути постхумно састављен и објављен роман сведочи проницљиво осмишљеној концепцији која подразумева раздвајања и „разбацивање“ приповедака исте тематике, а тамничког циклуса, као и о Андрићевој спроведеној намери да им, макар наизглед, у тзв. „књижевној фикцији“, укине нити које их повезују у јединствену аутобиографску причу. То поготово видимо у случају када писац јунака не ословљава именом и презименом – *Тома Галус*, већ покушава да унесе забуну и направи одстојање ословљавајући га *младићем*.

Ипак, постоје елементи књижевног текста који недвосмислено упућују на конкретне чињенице из ауторовог личног живота и управо ће наш фокус бити на њима.

Роман НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ почиње приповетком ЗАНОС И СТРАДАЊЕ ТОМЕ ГАЛУСА, у којој нас писац у причу уводи следећим реченицама:

Пред вече једној од ѿоследњих дана месеца јула 1914. уѿловио је Хелѿоланд у шрићанско ѿрисѿанишѿе. Брод који је долазио са Црној мора, носио је не само ѿуде и шобу неѿо и дах и расѿоложење шройских крајева. Лука у коју је брод шо вече сѿиѿао одговарала је врелином, шаренилом и нарочишом живишћу, ѿѿишћу-но расѿоложењу које је брод донео (Андрић 1994: 33).

Поузвано знамо да је пре утамничења и сам Андрић у Сплит стигао бродом по имену „Вишеград“, а Жанета Ђукић Перишић објашњава:

Не би требало да нам измакне ни значењска подударност и симболичка паралела у избору назива Галусовог брода. У слободном преводу, и Галусов брод зове се *Вишеград*. Наиме, у скандинавској традицији, *Хеллоланд* значи узвишена, високо уздигнута земља, узвишица, а такође и место велике кушње, у шта је Андрић, већ и због својих знања о скандинавској култури, морао бити упућен (Ђукић Перишић 1992: 88).

Маја Нижетић Чулић, Андрићева сплитска пријатељица и затворска сапатница, сећа се поменутог догађаја и о истом говори: „*Parabrodом Višegrad iz Rijeke u noći između 17. i 18. jula 1914. godine, u Split stiže Andrić, gospodstven, siromah, tih i mudar; vanjskim izgledom otmen*“ (Ђукић Перишић 2012: 168). Дакле, већ на самом почетку, наилазимо на вешто прикривену аутобиографску и књижевну подударност.

Из даљег тока приповетке долазимо до информације да Галус стиже из Адена у Трст⁶, а да о Сарајевском атентату сазнаје на броду из енглеских новина (Андрић 1994: 34), због чега, на први поглед, стичемо утисак да је то нешто непознато, далеко и страно јунаку, те да за њега има једнаку важност као и свака друга вест на коју је могао наићи.

Данас, нама који знамо све што се после тога дешавало и дешава, изгледа толико невероватно да један човек тако олако и као у сну пролази поред догађаја који ће за цео свет и за њега лично бити од пресудне важности. Ми данас, расирзани и напавени свак на свој начин, не можемо више ни да замислимо мир, ведрину и безбрижну слободу с којом је човек још у лето године 1914. могао да уживује и да – живи. Галусу се то уколико лакше десило што је био у њуном јеку своја „шројској лудила“, како је гоције у ратним годинама звао свој занос из тога лета (Андрић 1994: 34).

Оно што не смемо заборавити јесте да Андрић неретко дескрипцијом природе⁷ указује на психичко и емотивно стање јунака и да она има функцију да укаже на његову располућеност, нестабилност и променљивост. Управо тај случај срећемо и у приповеци Заноси и Страдања Томе Галуса:

⁶ „Географско померање радње из стварног Сплита у имагинарни Трст није могло значити само прикривање биографских детаља, већ и пишчеву жељу да своје јунаке види у сличном конгломерату нација и култура блиском оном у Бечу. Због тога се и говори о специфичном феномену трпћанства, као мешавине различитих културних и књижевних компоненти, у историји Средње Европе“ (Вучковић 2009: 27) – увиђа Радован Вучковић.

⁷ У Травничкој хроници налазимо на следећи опис: *Sve je strmo i neujednačeno, izukrštano i isprepletano, povezano ili isprekidano privatnim putevima, ogradama, čikmata, baštama i kapidžicima, grobljima ili bogomoljama* (Andrić 2014: 15).

Да, ево, ту су бескрајни простори, масе и даљине; све између себе повезано, све у крећашу и ситалној промени. И све се то одједном указује Галусу преиљешено, изукришано и уклољено једно у друго, и све му долази некако незбринуто и преиушшено само себи. Као да је цео свети постављен на некој сирмини, увек у ојасности да се сурва у хаос. [...]

Још једном се у њему маче нешто као ситид и разум, као последњи најор да се задржи на тој сирмини низ коју се ошиснуо, да се не издваја из света који га окружује. Али је било доцкан. Унушарњи пламен га обузе целога. Све око њега поче да се колеба и меша. Сунце му леже на само лице. Пола сита доцније био је ухайшен (Андрић 1994: 39–41).

Читалац је збуњен:

То је био први дан рата са Србијом. Наређење за хајшење сумњивих лица било је већ достављено шелеграфски полицији свих већих градова у Монархији (Андрић 1994: 41) –

у чему је Галусова кривица и за шта је осумњичен када знамо да је у Адену био због наследства које му је оставио стриц, бивши официр и трговац (Андрић 1994: 42)? На ово питање одговор ћемо добити у наставку романа, у оквиру других приповедака, али како је и ово повезано за пишчевим приватним искуством, не смемо заобићи и занемарити још један детаљ који проналазимо у наставку текста приповетке о којој тренутно говоримо, а који је такође посуђен из аутобиографских доживљаја.

На широкој раскрсници код уласка у улицу Коронео, светлина се згусну око њих. Један човек у униформи маринској догодицира викну први:

– На вешала!

За њим се осуше повици против Србије и Русије, против агента и ухода. Један онизак човек, ошшених бркова, одевен у црно, са исеченим прслуком као у келнера, пресече им пут, заобише жандара, и удари Галуса ноћом одоштра. [...] Једна средовечна жена са набухлим додочњацима иљуну двапут на Галуса (Андрић 1994: 42–43) –

редови су које проналазимо у Заносима и Страдањима Томе Галуса, док у ЕХ PONTU читамо запис о правој руљи и плавој госпођи која је Андрића и заточенике у Марибору, пред кафаном „Sofienhalle“, дочекала непријатељски расположена:

Висока плава Госпођо, ако Вас се јушрос – сав у радости воћњака који цваће – сјећам, вјерујте да је без торчине неиспуњене освете, јер ја сам срећно заборавио, а ошрашати немам шта, јер сам и онда једнако жалио себе и Вас.

Да, у Вашем граду сам, нејознаша плава госпођо, сазнао како је ићи блијед, уморан и ситрвен влажним улицама, док са расвијешених балкона иљешу беићушни мушкарци и окрушне жене. Од Вас сам сазнао како је везану, немоћну робу кад му иљуну у лице (Андрић 1995: 84).

...А тада,

Кроз шум људских гласова продиру шанке трубе и оштар марш. Тада се први иуш прокиде његов занос. Осети у тој свирци нејасну страхошу нечеј што дола-

зи и шћо та коначно односи и баца онамо куд та је йонео онај тадни ударац од малојре, на йрошйвну сйрану од целој шћога слободној и расйеваној светйа найо-љу, на сйрану на којој је сйрадање, йонижење и йораз. Хйео је инстйнктивнo да зечайи уши, али нишйа није йомајало, јер је шћај марш, сад већ као нешћо давно йознайћо, йрешйао и харао у њејовој унутрашњосћи. То су биле йрве шйрубе нових времена у којима ће несйаши, мога заувек, радосћи слободна живошћа, и у којима ће на крају човек јесћи човека као звер шћо једе звер, само са мање смисла. Али шћага он йћо у својој „шйройској йлави“ није мојао још јасно да разабере и йошйуно схвайћи. Само се сйусћи на сламњачу, задрхћа и обори очи као кривац (Андрић 1994: 44),

не слутећи да постоји и сунчана страна.

Тамнички амбијент осликава осећај између незнања и скромног, али видљивог светла на крају. Приповетка НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ говори о томе.

Дужа нећо шира, шћамничка соба са десетй йосйељеа имала је два велика йрозора окренушћа йраво ка исћоку. Ти йрозори су, уйраво зайћо шћо су ошварали слободан видик на йредйрађе, имали не само обичне решешће, дебље од мушкој йалца, нећо су били засйрйши и нарочийшом челичном, тусћо йлетйеном мрежом. Та мрежа није мојла да сйречи јако јушарње сунце да свако јушро баци два дућа и широка ћилима мало йрићушене свећлосћи йреко йода, йосйеље и йрошйвнoј зида. Та блајодай и шћај раскош шйрајали су све до йред йодне. Тада су сунчеви ћилими йочињали најло да се скуйљају и скраћују, као да их неко извлачи (Андрић 1994: 45).

Јер, управо су прозори симболисали излаз, могућност и наду⁸ и свест да се живот одвија и даље, да тече и да се све мења, а обриси женске силуете, коју су затвореници виђали, представља духовно богатство и савршену илузију јер је и сам поглед на њу имао укус живота и мирис слободе и снова⁹.

Прозор који се видео цео, ми смо звали – йозорница. На шћој йозорници ми смо йледали свакој јушра један исћи крашћак и свакидашњи йризор. [...] На йрозору би се за шйренушћак йојавила – жена. Појединосћи на њој нисмо мојли да разабере-

⁸ Прозори шће наше велике ћелије на шйрећем сйрашћу ошварали су видик изнад неких бескрајних башћа, кровова ниских кућа, а на самом небу, у дну видика, оцршавала су се два йорња и два јаблана, нейомична йоушћ йорњева.

Такав је био шћај наш видик: све је свећло и йросйрано, а нишйа није ни јасно ни йрисйујачно (Андрић 1994: 46).

⁹ Призор са йрозором био је велики доћађај нашеја дана; ми смо се сйремали за њеја, йрашћили та йажљиво и жудно, а честћо йосле шћога још дућо о њему разйоварали.

Уйушћали смо се у бескрајна најађања о нейознайћој жени, о йриликама у којима живи. Неко је измислио да се зове Ева, и шћако смо је звали. Й ййици смо наденули неко име, више не йамшћим какво. Нисмо ми били ни йрви ни йоследњи робијаси који иза решешћака, зигова и брава, хвайћајући безначајне комадиће дневне сйварносћи, сновијају сан о слободном живошћу и додиру са свећом и људима (Андрић 1994: 47).

ремо, али се њена бујна плава коса, на тамној позадини, истицала јаче од белине руку и њеној лица нејасних црта. Жена би одмах заштим несћала, да се после неколико тренутака појави поново, сада са дуљасћим крлетком у рукама (Андрић 1994: 46–47).

Ипак, жена није присутна једнако у сваком интервалу године. Она као да се појављивала и нестајала са сунцем, као да се губила у игри за превласт светла и таме и ишчезавала сваки пут када лепота, радост, нада и оптимизам добију ударац мрака.

Како се лећо примичало крају и сунце излазило све доцније, и у нашој хелији бивало је све мање светлости. Једној јутра, половином сешембра, устали смо као и обично и као обично били на нашем прозору. Још се црвено сунце борило с мајлама. Чекали смо нешто дуже него обично. Прозор се није отварао. Саши су пролазили (Андрић 1994: 49).

Поменути део значајан нам је и из разлога што даје јасне смернице и наговештаје да је и приповетка ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА кључна за целокупно разумевање, тумачење и анализирање прозе На Сунчаној страни јер је, посредством лепе жене, повезује и са записима из ЕХ РОНТА¹⁰.

У приповеци Постружничково царство имаћемо прилику да видимо какав је значај имало сунце на затворенике, између којих првенствено мислимо на Тому Галуса/младића, те у каквој је оно вези и зашто са непознатом женом.

Ипак, тренутно ћемо се зауставити на аутобиографским чињеницама које су свој одјек нашле у књижевном стваралаштву. Наиме, на самом почетку поменуте приповетке сазнајемо: *Крајем октобра позвали су младиха на прво саслушање (Андрић 1994: 53)*, а, као што смо већ навели у раду, познато је да је Андрић Евгенији Гојмерац у писму написао да је био на саслушању у октобру месецу 1914. године (Ђukić Perišić 2012: 29), што смо искористили као један у низу валидних доказа да је Тома Галус/младић његов alter ego.

Такође подударна аутобиографска и „фикцијска“ чињеница видљива је и у избору броја којим је означена хелија у којој Галус бива смештен, јер је управо у тако нумерисаној тамничкој просторији и сам писац провео неко

¹⁰ Чекао сам је. Чекао сам је најпре стирљиво и весело, а онда све немирније и шеже.

Саши су пролазили, а ја сам као уклеш шешао на уљу гдје ме је рочила невјерна жена.

Моје чекање је прелазило у очај. Заклињао сам се да ћу отићи не окренувши се, али сам се са ула враћао: само још једном! И шешао сам поново.

Сћало ми се привиђаши. Жена која је долазила имала је њен ход. Друа је имала њену хаљину. У шреће сам видео њен накић на враћу. Али ње, ње није било (Андрић 1995: 48).

време¹¹. У проповеди ПОСТРУЖНИКОВО ЦАРСТВО сазнајемо: *Преместили су ја сућрадан, на један сат њре ручка, као што увек раде* (Андрић 1994: 54). Изведен је из ћелије број 115 (Андрић 1994: 53), а *на ћелији њред којом су се зауставили био је број 38* (Андрић 1994: 56).

Оно што је Галусу посебно значило у новој просторији јесте то што је, иако нема јасно видљивог сунца, обасјана његовим зрацима, а самим тим носи и наговештај лепих тренутака, наде и разоноде. Управо је то оно што је прво приметио.

На својим нејомичним рукама хайшеник је најњре и уледао сунце. Не сунце само, јер оно не доњре никад у ову ћелију, не ње њеов румени, далеко, њосредни одблесак. Велико афричко сунце, које је њре шри месеца слободан њледао како се диже над Средоземним морем, било је ништа њрема овом једва њриметном сјају. Рашири малко њрсте. Подиже лице њрема њрозору, као да је њај њрозор невидљиво сунце.

– Једно је сунце. Једно исто свуда. [...]

Мора и њрадове, њланине и њоља, он није мојао да види. Али то није било ни њоњребно. Све је имао, све је било блиско, њрисно и мојућно, јер је уледао сунце (Андрић 1994: 57).

Наведеним редовима Андрић започиње хвалоспев сунцу и уводи нас у једну потпуно нову димензију откривајући из ког аспекта посматра и тумачи исто. Оно за њега не представља само небеско тело, звезду и није искључиво ознака за доба дана већ свепрожимајуће присуство Бога, живота и наде.

Сунце – у исто време и шечности и звук и дах, са укусом вина и воћа, сћално у њокрећу, са жаром вањре и свежином воде, и што је њлавно, неисцрпно и нењресушно – сунце. [...]

Да, у сћвари њостоји само сунце, а све ово што живи, дише, њамиже, лећи, сја или цвање, само је одблесак штоа сунца, само један од видова њејовој њостојања. Сва бића и све сћвари њостоје само ућолико уколико у својим ћелијицама носе резерве сунчевој даха. Сунце је облик и равнотежа; оно је свести и мисао, њлас, њокрећ, име.

Саг то зна јасно и без двоумљења, као што никад ништа до сада у живоћу није знао. Ећо, то је нашао у дну мрачне и влажне ћелије у којој је био невин заћворен. И од штоа је цео звучао као жица и осећао њоњребу да њева, сам не зна да ли њласно или нечујно, увек ишту мисао и ишту мелодију.

О, васионо, шта има у њвојим висинама, незнатим, слободним и њросћраним, иза оне модре небеске ојне, кад се оваква блаћа од сазнања крију њо јадним њудским шамницама (Андрић 1994: 58)!

¹¹ „Њелија коју Андрић дели са политичким истомисљеницима позаймиће своју numeriчку ознаку тамничкој соби и приповеткама НА СУЊАНОЈ СТРАЊИ I У ЊЕЊИ БРОЈ 115“ (Њукић Periћ 2012: 327).

Иако је ово реторско питање и готово само констатација која сведочи томе да присуство сунца означава светлу страну живота и позитивне аспекте, одговор на питање чему служи тама и због чега ремети лепоту сјаја проналазимо у РАЗГОВОРУ СА ГОЛОМ:

Али, људима су подједнако потребни и сјај и једносавносћ. То су два лица живоћа (Андрић 1963^a: 124).

И не само живот већ и човек има светлу и тамну страну, а која ће превагнути зависи од њега самог. Ради равнотеже у свемиру, на супрот наивног и добродушног младића у Постружниковом царству срећемо његовог антипода – злог, опасног и кривичним делима склоног Франца Постружника¹², бићемо суочени са две врсте људи, два начина и виђења живота, свепрожимајућег споја сјаја и мрака.

То је био човек у десетим годинама, са ретком сиво-седом косом, необријан од неколико дана. Висок и мршав али поћнућ, управо малко трбав у десну плећку. Имао је на себи изношено сиво одело. На црном шанком тајштану висео му је на тудима јефтџин цвикер са лименим оквиром.

Загледао се у Галуса и рекао му на немачком меким и слабим јласом који је одавао нећоћуно зубало.

– Моје име је Постружник. Говорите ли немачки или шалијански? Франц Постружник.

Галус је одговорио да се може сћоразумећи на немачком а Постружник је оћетћ додао да разуме и словеначки; и одмах је рекао неку словеначку реч коју Галус није разумео али која је звучала нећријатћно и морала значитћи нешто ружно или шривијално (Андрић 1994: 60).

Информације о цимеру – на вишем плану лицу које је ту да га научи најважнијим и најтежим животним лекцијама, младић сазнаје од добронамерног затвореника¹³ који га упозорава на човека сумњивоћ морала и последњих намера. Дознаје следеће:

¹² У приповеци У велики број 115 сазнајемо како је дошло до упознавања младића и Франца Постружника: *Дванаестћ дана провео је младић у малој приземној ћелији број 38; прва два дана сам, а даљих десетћ делећи уски простор са једним сћарцем, књићовоћом, који се звао Постружник. Мршав, поћнућ и ћићав човек, са најћнућим цвикером на великом повијеном носу. Мучно је ћетћово подмукло ћушане, које оћежава дах, а још теже ћетћово причане двосмислених, ћадних прича у којима је блаћио све што је лећо и чистћо на светћу. Тада не знаш где да се денеш ни куда да ћледаш (Андрић 1994: 110).*

¹³ *Позади Галуса ишао је један сћасићћ човек, одевен већ у робијашко сиво одело, али оно је на штоме лећо развијеном човеку који се ћраво држао изгледало као нека униформа. [...] У једном шренућку шћај човек је оћружиио корак и ћрилично се ћримакнуо Галусу. Видело се да хоће нешто да му каже.*

– Слушате ви, ћријашељу. [...]

Поструник је криминални тит и провалица од ране младости. Сада је под истрагом због фалсификовања докумената и поштом, али оно због чега је и раније имао највише посла са полицијом и судом, то је био један друштво, тежи трих. Његова болесна стравља то су незреле девојчице. [...] Али оно што је најважније да се зна, тај Постружник служи властима као шпијун (Андрић 1994: 62).

А у Постружнику је био оличен, истина својом најмрачнијом страном, цео моћни, Галусу дошло тако слабо познати систем државног уређења, једна огромна, пуштена и стихијски захукљана машинерија пред којом се он, ево, услед једног љубави и трајичног несораума, нашао сада, сам, збуњен и поштину немоћан (Андрић 1994: 65).

У додиру са таквом особом и суочен са неслућеним сазнањем, младићу је све теже падало одсуство сунца јер му је сваки привид таме онеспокојавао мисли и узнемиравао душу.

Поче да се смркава. Сумрак у хелији, праћен осећајем, да се сужују и приближавају зидови, да ваздух бива све тежи и задушљивији, да од хелије бива влажна, шврда омча која се сви више сипе око врата и мами човеку очајнички урлик и дављеничке покреће. Али тада, као обично, плану сијалица у металној мрежи на плафону. Као да се сјасе живој и породуји за нова мучења (Андрић 1994: 65).

Радован Вучковић уочава да Андрић није случајно изабрао младића за главног јунака чије ће психичке трзавице и борбе приказати. Поменути аутор сматра да је писац имао за циљ да прикаже да је ту реч о последицама трауматичних доживљаја које су млади, незрели и крхки људи доживљавали у тренуцима историјских потреса и прелома. О томе проналазимо следеће објашњење: „Уместо да подражава сугестивност источног приповедача Андрић се послужио анализом друштвено-историјских стања и личности на начин западних аутора, где се предочавају драматичне ситуације и траже узроци за поремећаје и несреће појединих ликова и проналазе се у трауматичним доживљајима детињства и младости или у сплету неповољних животних околности“ (Вучковић 2009: 20). Управо такви догађаји остављају неизбрисив траг на духовном плану и онемогућавају човека да сагледа ширу слику у којој увек постоји решење и излаз:

Пробудило га је електрично звоно које сваког јутра у његовој соби пројара ваздух и дише све из пошле. Али то није више био исти онај младић који је јуче после подне изашао на шетњу и мало после тога легао у пошле. То је био друштво човек, сазрео пре времена. не по искуству и годинама, него на његово, као незрела прешња на пламену, нов човек који је гледао новим очима и сад већ мирно улазио у неједнаку борбу без смисла, без изгледа и славе (Андрић 1994: 68).

– Да знаш, да су вам убацили његова у хелију. Добро очи отворише; и душу у се (Андрић 1994: 62)!

Неретко се дешава да велики број појединаца постане склон дефетизму јер су потпуно разочарани у идеале, идеје, систем и морал друштва и света коме припадају и за који су били спремни да заложу и сопствени живот.

Немоћност за ма какву борбу. Жеља да се бежи, што брже и што даље. И у исто време пошћуна узетост. Мисао да се не може тако на правди Боја пројасити, да није моћно да неко буде тако без икакве своје кривице предан злу и страдању, и у исто време осећај да се са сваком минутом пројада. (И доцније у живоју, при сваком додиру са злом, понављало се увек исто зајрејашћење, као да се све дојаћа први пут. Јер је то једина ствар у живоју са којом нема мирења ни навикавања. Јер је сусрет једне душе са злом увек дојаћај пошћуно нов) – Андрић 1994: 69.

У сцени која говори о непријатном суседу и изгледу затворске просторије опет имамо прилику да видимо како се унутрашње стање одражава и на материјални свет, те како спољашни фактори само рефлектују невидљиво. Андрић записује:

То више није била она стара ћелија, уска и влажна и жалосна, али стварна и зато сношљива, савладљива нешто тако, мален као замисљена тачка у бесконачном простору или огроман као васиона. То није више био нелагодни сусед који дели уску простор и рђав ваздух нешто – Соћона (Андрић 1994: 69).

Како се младић по први пут сусрео са великим животним изазовом, непријатностима и људима посебне врсте, као логичан след околности бива његово збуњено стање, неприхватање и покушавање да се одупре свету и људима које до тада није познавао. Ипак, управо је то оно што ће ојачати и изградити његову личност и помоћи му да у контрасту сагледа ко је заправо он сам, шта је то што има, а што га разликује од других људи, те које врлине поседује, а на којим манама треба да ради како би успоставио власт над њима¹⁴, јер:

¹⁴ У својој двадесет и трећој години Галус је видео оно што ће му доцније живој пошћуности и што толики дрући не слуше и не сазнају никад: да је Соћона њамешно и окрејно биће, радишно, истрајно, задовољно самим собом, умешано са друћима, **практичан човек**. Он има, наравно, увек по једно шруло место, као људак који та везује са шамом из које је изашао, по један шрок, који је његово истинско, стварно лице, због кога је на свету и коме све остало у њему служи.

Галус је, даље, видео да мрачни свети айсолућној зла, зла као начела, који је он називао *Посјружниковим царством*, није ништа мањи од овога нашег света, да има исто тако своја шпространства и шрушеве, своје мере и законе, своје висове и низине, своје јаке и слабе штрране. И што је најчудније и што највише збуњује, то је да та два света нису одвојени, ни један шоред друћо ни један изнад друћо, нешто се шоклајају пошћуно, и шпротивно физичким законима зајремају исти шпростор; шозајмљују један од друћога средства и изразе, само се служе њима у шпречне сврхе. Ти светиови се не сударају увек и не боре шнейресшано, али су у борби неумољиви и шнейоусшљиви, јер се не бију због штога што хоће нешто што морају (Андрић 1994: 70).

Ош како је ошпочела ова ира између младића и старца, чуда су се дешавала свакој дана, свакој саћа у Галусу. [...]

Понекад би доиро до његовој уха глас сирене са великих бродова. Тај глас му је одводио мисао из овој пакла и погсећао ја да постоји свети и живој и друје, лејше и достојније ствари нејо шшо је ова тола и зајушљива ћелија и вечишо крцкање и шушкање овој нељудској бића поред њеја (Андрић 1994: 74–75).

Један од готово кључних момената романа НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ јесте онај у којем младић на необичан начин – читалац који није упознат са пишчевом биографијом неће препознати да Андрић прави неку врсту одступнице покушавајући да свему да привид забуне, лакомислености и атмосфере „тропског лудила“ – говори о идејама због којих страда, те револуционарном ангажману због којег је утамничен¹⁵. Дакле, на трагу смо још једног од аутобиографских детаља који је своје место нашао на књижевном небу. Младић објашњава идеје и говори о замислима своје генерације и побуњеног народа:

Пред нама је оироман задашак. Ми морамо да срушимо аустиро-ујарску Царевину, Она мора да пројадне!... [...]

– Мора да пројадне! Јер, какве су шо царевине којима је пошребно све ово да би могле да постоје и да се одржавају (Андрић 1994: 92)?

Упознати смо са тиме да су управо то темељне идеје Младе Босне, а уколико пратимо ову линију, видимо и то да је младића из приповетке ПОСТРУЖНИКОВО ЦАРСТВО веома лако довести у везу са Галусем из романа НА ДРИНИ ЂУПРИЈА.

Исто тако, попут Андрића за којег ћутња има егзистенцијално значење, а писана реч импулс живота, и младић се окреће писању, а самим тим наговештена је још једна нит која их јасно повезује:

Инстинктивно и он је шгда вадио своју бележницу. Никад у живоју није осетио пошребу да забележи своје осећаје (Андрић 1994: 95).

Као писац у ЕХ РОНТУ, Галус у тренуцима несанице, безнађа и превеликог бола промишља живот и долази до драгоцених сазнања о човеку, свету и мислима које су, како увиђа, најгори непријатељи сваке јединке.

У овој самоћи најгоре врше, Галус је мислио и на шо, шша би било после једне айсолушне победе и пошйуној унишћења Сошониној. [...] Тада би се враћао безушешној мисли, да можда у шом и јесће живој, да се човек носи целој живој са Сошоном, да јуби у шој ири за цело време, и да се шako јубећи сјасава. Ако је шako, ако је Сошона сасшавни део живој, а позив човеков борба са Сошоном,

¹⁵ Младића обузе као йламен сшид од своје рођене дрскости и чуђење над самим собом. Пишао се, ко шо јовори из њеја и ошкуд му ово поздање у себе и ова помисао да казује о себи ствари нове и ојасне које је до јушрос с йравом и одлучно порицао, јер ушшину не постоје. О каквим шо револуционарима он јовори (Андрић 1994: 92)?

онда је ова ћелија број 38 најсавршенија слика светиа и живоџа, а он и Постружник изабрани пресџавници и првоборци.

– Нема џако сџрашној ни ниској сџања у живоџу које људска мисао не би мођла унишџиџи и узвисиџи до величине симбола, дајуђи му дубљи, неземаљски смисао и значај. Мисао може све, јер је све мисао.

– Све је мисао (Андрић 1994: 98).

Овом констатацијом, као што то чини и многобројним записима у ЗНАКОВИМА ПОРЕД ПУТА И ЕХ РОНТУ, Андрић нам у аманет оставља савете, опомене и приручник како бисмо што лакше и безболније прошли магловитом стазом званом живот. Поентира да увек морамо кренути од себе. Тек када средимо сопствене мисли, имамо прилику да победимо таму која нас окружује, јер она најпре настаје у нашим главама и тако онемогуђава светлост да обасја нама непозната решења и могуће неочекиване обрте.

Наредна веза која недвосмислено упуђује на то да је Галус alter ego писца јесте позната чињеница да се нобеловац, након великих последица које је сносио због избора у младости, одрекао сваке везе за младобосанцима. Исто то, након сукоба у којем Постружнику признаје своју „грешку“, чини и младић вичуђи у себи:

– Сјасавајџе, не дајџе ме, пробудиџе ме из овој џадној сна! Повлачим све шџо сам говорио лудо и нейромишљено. Није истина, није истина! Ја нисам револуционар. Ја се не борим ни против Царевине ни против икој на свету, џа ни против овоја Постружника. Ја сам невин, несређан. Пусџиџе ме (Андрић 1994: 102)!

Тренутак када је пуштен на слободу доживљен је као спасоносан, еуфоричан, прелеп и непоновљив и ништа није могло да га поквари нити да стави мрљу на њега:

Галус није више мођао да се заустави и умири. А сџражареве џрдње изљегале су му као најлејша музика, која џа праџи на њејовом чудесном узнесењу из џакла у светџ џде џреје сунце и живе разумни људи (Андрић 1994: 109).

Сведоци смо да нас целокупним књижевним стваралаштвом – од којег издвајамо као репрезентативне ЕХ РОНТО, НА ДРИНИ ЂУПРИЈУ, ПРОКЛЕТУ АВЛИЈУ и приповетке које чине роман НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ, Андрић учи да је живот мешавина црне и беле боје, светла и таме, добра и зла, смеха и суза. Контрасти, недаће и искушења удружени са тренуцима екстазе, радости и узбуђења испуњавају свачију стазу, а све то у служби је лекција које нам помажу да откријемо ко смо у дубини себе, јер:

Сџвари џо себи, каже, нису ни светие ни џроклеџе. Све зависи од ујоџребе, док ујоџреба зависи од људи (Андрић 1994: 117).

Занимљиве мотиве који ће потврдити истинитост наведеног цитата пронаћи ћемо у приповеци У Ћелији број 115 у којој упознајемо Алису¹⁶. Она пише докторску дисертацију о звонима, а поменути детаљи су нам важни јер се први везује за мотив нестварне, идеалне и жељене жене¹⁷ (која је неухватљива попут Јелене¹⁸), док звук звона алудира на могућност срећног краја до којег би дошло укрштањем путева¹⁹.

Корача, корача, али се не приближава, нићи он може да јој се приближи; нејреситно иду једно другом у сусрет, али авешинским ходом који не мења одстојање, само замара и мучи човека као луд и лажљив сан. Иду, иду, али се не могу дозвати ни споразумети, и неће се никад састаћи, јер је она на некој светлој а он на тамној страни живоћа (Андрић 1994: 123).

У тој игри младић болестан пада, након чега га односе из ћелије 115 (Андрић 1994: 128). Ипак, агонија кроз коју пролази није усамљен пример у Андрићевом стваралаштву. Наиме, сукоб светла и таме, душе и мисли проналазимо и у есеју ГоЈА²⁰:

¹⁶ *Почетком марта месеца ове године, у Фиренци, упознао се у пансиону „Албион“ са браћом и сестром Картианен. Били су из Финске. Алиса и Едгар. Њој је било двадесет пет, највише двадесет шест година, он је био тек прешао двадесет* (Андрић 1994: 112).

¹⁷ *А ипак је у овој ћелији на сунчаној страни, међу добрим људима, са далеким видиком и са старинским звоном пред очима, он је доушљао себи да мисли дуго и живо о девојци из пансиона „Албион“, и она му је сада често сањима и ситима бивала оно што је могла да буде некад у Фиренци да је имао више среће, да су људски односи једноставнији и да су ближи нашим личним сновима и жељама* (Андрић 1994: 121).

¹⁸ *Тако је то ишло све до краја октобра месеца. Тада је број сунчаних сањо био већ знатно смањен. Све је више било мајловитих и кишних дана, све се раније смр-кавало, у ћелији је било хладно и влажно. И она сунчана Фиренца, која је изледала вечна и непроменљива, бивала је све даља, сивља и хладнија. А девојка са Севера, Алиса Картианен, све је брже прелазила мале камене њајце, као да он неког бежи, и све се ређе јојављивала на обали реке Арна* (Андрић 1994: 124).

¹⁹ Познато је да је Андрић писао о звонима и да су га она занимала, а то нам је веома важно јер знамо да она представљају симбол хришћанске вере – што нас, даље, упућује на идентитет и одговор на питање ко смо.

²⁰ „Пошто је претходно на основу сопствених осећања и мишљења агностичких филозофа новог доба закључио да разум не може да пружи животу драж, утеху и сврху, као што ни животна потреба за бесмртношћу не може да нађе рационалну потврду, Унамуно отвара у свом главном делу средишње поглавље са упечатљивим насловом На дну амбиса. У том кључном поглављу он жели да покаже како се тек ту ‘на дну амбиса’ сусрећу осећање које је пало у очај и разум који се утопио у потпуни скептицизам – да би на том ‘страхотном тлу’ потражили утеху. Андрић у свом есеју из 1928. описује Гојин ‘мартирј без надземаљске утехе’“ (Тартаља 1979: 48) – објашњава Иво Тартаља који европског мислиоца из прве деценије 20. века,

Ту смо дакле. На дну амбиса. Не може се знаћи зашто постоји зло на свету, јер све што постоји нема смисла ни разлога (Андрић 1963^a: 119),

у коме Иво Тартаља увиђа: „У Андрићевом Гоји нарочито рељефно се сенчи она мутна *аџонија*, борба између разума што хрли неумитном нихилизму и очајничке потребе за утехом и смислом, контрадикција и неспокојност коју шпански мислилац поставља у темеље свог ‘трагичног осећања живота’“ (Тартаља 1979: 48).

Са дна једино се може ићи ка горе, те и Галуса обасјава сунце и *Неочекивано и шумно отворише се врати на хелији број 38, у њих сјаде чувар Јаков и позва га да иде* (Андрић 1994: 129).

Без обзира на то што је говор смишљао месецима, самоуверен био у исправност својих поступака и очекивао да ће лако доказати да је невин, неправедно заточен, осуђен без разлога и без суђења, младић пред судијом на испитивању ћути онемогућен да смогне снагу да речима искаже своју бол и патњу кроз коју је прошао. Хладан нељудски однос стражара и извршилаца незаконитих наређења, као и спровођење тортуре над бесправно заточеним осумњиченим појединцима, на младог човека оставља снажан печат на психолошком и душевном плану којем се, након претрпљених физичких мука, не може одупрети (Андрић 1994: 129–130).

Оно што је важно уочити јесте да се управо у тим тренуцима појављује мотив жене, лелујава сенка Јелене које нема. И иако она у већини случајева симболише светлу страну живота – Андрић овим мотивом алудира и на неоспорну божју милост и неопходност вере у тренуцима када истовремено означава и коначност свих и свега: лепог и ружног.

И одједном се сећи Јелене, онакве какву је последњи пут видео у оној великој болници, у соби коју је делила са неком ружном и скромном женом. Седела је, крај леи и беле постоље, с мало уздигнућим ногама и рукама на коленима. Соба је била јуна јаке дање светлости, тако да њено теме није више имало знане линије, нешто се неодређено губило и сјајало са светлом дана. И њена рука, кад би је макнула, није имала јасно оцртаној облика, нешто су јој се контуре, прозрочне и светле, продужавале и губиле у дањој светлости. А за сваким покретом је остајао танак, светио и валовити трај, као да се креће кроз решку шечности. Он није скидао очију с ње: све му је то било тада као предзнак и неразумљиво чудо. Петнаест дана после тога, Јелена је умрла.

Да ли нам се пред крај бришу овако границе у видљивом простору (Андрић 1994: 132)? – остаје реторски запитан.

шпанског песника и есејисту Мигела де Унамуноа, напајаним идејама Кјеркегора – попут нобеловца, доводи у везу са Андрићем.

октoбру, кад је поодневно сунце житико и кад та човек пије без краја и замора као да пије саму жеђ, она се тошoво не одмиче од мене док седим на тераси, покривен љетивом сунца и сенки од лишћа. [...] Али кад почне да се скрађује сунчева сјаза и лишће да бива ређе, а на јасној кори дрвеша укаже се муњевиша веверица која већ мења глаку, привиђење почиње да се љуби и бледи. (Андрић 1994: 139).

Јелена је, дакле, увек у тесној вези са сунцем. Зими – времену које означава доба таме, песимизма и смањених животних сокова, она се веома ретко јавља. Чак и поред огромних напора да је дозове, до повратне информације готово никада не долази, те му је све теже, скоро апсолутно немогуће, да се присети њеног „лика“ и осећаја које са собом доноси. Помишља да се њихов сусрет никада није ни десио. *Наравно да после никад не уђе ниши је уледају моје очи, које је никад нису виделе* (Андрић 1994: 138) – тугује младић. Тама у тим тренуцима преовлада, а лелујава жена нестаје „без трага и спомена“.

Сва искушења, сва исцаштања и све пашње у живошу моју се мериши снаом и дужином несанице које их праће. Јер дан није њихово право подручје. Дан је само бела хартија на којој се све бележи и исписује, а рачун се љаћа ноћу, на великим, мрачним и врелим љољима несанице. Али љу се и све решава и брише, коначно и неоврашно. Свака љребољена пашња нештаје љу као река љонорница, или саори без праа и спомена (Андрић 1994: 144).

Али баш тада, када нестаје Јелена, и када се све чини црно, младић постаје човек. Помраченог ума, сломљеног срца и достојанства, изневерених идеала, разочаран у свет и људе, он проналази искру у себи и одлучује да победи себе, да буде Човек, а то је суштинска вредност која долази као последица избора да будемо „на сунчаној страни“.

Биши човек, рођен без свој знања и без своје воље, бачен у океан љосшојања. Морашти љливати. Посшојајти. Носити идентитетей. Издржајти ашмосферски љришисак свеа око себе, све сударе, нељредвидљиве и нељредвиђене љосшуйке своје и шуђе, који љонајчешће нису љо мери наших снаа. А љоврх свеа, љреба још издржајти и своју мисао о свему шоме. Украјко: биши човек (Андрић 1981^a: 71).

Трудити се да свесно, сопственим изборима и поступцима, не правимо ни од једног животног раздобља *љроклешу историју* какву Франц Постружник ствара²¹, а Андрић описује у приповеци ПРОКЛЕТА ИСТОРИЈА. Јер, иако: *После друої своа љпроцеса, оноа збої девојчице на мосту више елекшричне*

²¹ У Постружниковом царству налазимо следеће редове: *Велика афера* коју Галус није могао јасно да види ни добро да разуме, а коју је Постружник називао својом „љроклешом историјом“ и у којој је он ипрао очилледно важну али за Галуса нејасну улоју, избила је љре чешири месеца ошљриликe, у Тржићу, у кући боашої индустријалца Салцера код коа је Постружник био намештен као књиовођа (Андрић 1994: 108).

централне, Постружник је отишао у Беч и ту живео, не радећи ништа, од знајне ушћеде коју је имао (Андрић 1994: 146), сам од себе није могао побећи и остао је заробљен у тами која је у њему и око њега.

Психолошка процена Владете Јеротића гласила би да лоша страна, „тамни брат“ у Постружниковом бићу служи да га подсети да није спознао оно што Јунг назива „Сенком“²² – „суочити се са Сенком – значи беспопштено и критички постати свестан свога бића“ (Јеротић 1995: 21), стога не долази до трансформације као последице „Јаства“, јер „рођење Јаства значи за свесну личност не само помицање дотадашњег психичког центра, већ и потпуно измењен животни став, преображај личности у правом смислу речи“ (Јеротић 1995: 27). Постружник то не увиђа и не чини, али својом контрастном природом у односу на младића њему помаже да изгради и спозна себе пружајући му вредне животне лекције.

„Тамни брат“ у нама суочен са Јеленом које има

Компаративно анализирајући и сагледавајући лик младића и Франца Постружника, схватамо да су њихови карактери, идеали, моралне вредности и социјалне норме две потпуно различите стране медаље. Они се сукобе бранећи свако своју истину препознавајући је као једину могућу. Док је Постружник оличење коначног стадијума „тамног брата“ у нама, младић не прекида нит која га веже са сунчаном страном, са вером и оптимизмом, те Јелена које нема постаје стално присутна, али вешто скривена и не баш лако доступна.

Андрић као да све оне који се нису суочили са „Сенком“ осликава у наведеном јунаку озлоглашеног старца, док нејаке, а невине жртве, њихове снове, изневерене идеалне и високе вредносне стандарде сажима у Томи Галусу.

Писац свог двојника покушава изнова да деперсонализује и укине сваку везу која би јунака могла повезати са стварним аутобиографским подацима, ситуацијама и догађајима, те га, у већини приповедака које сачињавају прозу НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ, ословљава „младићем“.

Како год га назвали: *Андрић/младић/Тома Галус*, чињеница је да је реч о човеку који доживљава и описује како је бити на страни *шројској лудила* – правде, незаслужене казне и подређеног положаја невиних жртве. Мисли се на оног који даје одговор на последице које би га задесиле да у једном моменту није изабрао тишину и ћутњу као егзистенцијални императив

²² „Прва етапа води сусрету са Сенком, нашем ‘другом страном’, или ‘тамним братом’ у нама“ (Јеротић 1995: 20).

уместо слободног јавног говора и јасне отворене пројекције пута револуционара који свој одјек налази у редовима младобосанаца. *Бити на сунчаној страни* симболише трновит пут којим треба проћи како би се дошло до светла, али управо из разлога што такав пут подразумева висок степен само-спознаје и усађених моралних начела од којих се не одустаје, он одише вредношћу и снагом чији терет могу поднети и превазићи ретки појединци.

Од раног ЕХ РОНТА, у којем лирски описује своја страховања и страдања, преко романа НА ДРИНИ ЂУПРИЈА, до ПРОКЛЕТЕ АВЛИЈЕ²³, Андрић развија причу и кроји тамнички амбијент указујући на печат и последице преживљеног заточеништва. О Томи Галусу као Андрићевом alter ego доказе је изнела Жанета Ђукић Перишић којој дугујемо велику захвалност што је осветлила управо овај веома важан аспект стваралаштва који нам омогућава не само боље разумевање и тумачење целокупног пишчевог уметничког остварења већ и могућност да га упознамо као индивидуу и човека који је активно учествовао и доприносио друштву, који је истину тишином викао, ставом показао, а залагањима спасавао.

Привидно дефетистички настројен, писац ипак предводи битке и остварује циљеве не одустајући од својих идеја, иако методе и начине за спровођење и реализацију истих мења кроз живот. Тома Галус/младић осликава један пут његове душе, оне која је остала гласно и отворено на страни *широјској лудила*. Поменути могућност осликана у лику који у сфери уметности добија маску фикције и на тај начин преиспитује и сагледава изборе и одлуке изједначена је са Андрићевом одлуком везаном за револуционарни ангажман, а која подразумева повлачење и лично негирање у јавности било какве везе са организацијом Млада Босна истовремено пребацујући фокус са првобитног аспекта револуције и ослобођења на поље књижевности у оквиру којег наставља да делује.

Занимљиво је што и Галус и Андрић, иако се крећу различитим стазама и бирају другачији начин и метод борбе, остају на светлој страни живота. Иако страдају, сведоче различитим несвакидашњим недаћама и бивају обележени као непожељни чиниоци друштва, они остају верни себи и унутрашњем бићу и на тај начин се спасавају и омогућавају да буду блиски вечној присутности Сунца – симбола високог степена животних, моралних и социјалних вредности од којих се не одустаје, вере у постојање и појављи-

²³ У ПРОКЛЕТОЈ АВЛИЈИ налазе се редови који сведоче о постојању тамне и светле стране живота, али и о томе да заточени неретко немају избора да изнова сведоче било чему и доживе ишта што се налази на другоменутој: *Понављам себи да осим ове Авлије има и другој и другачијеј свијети, да ово није све, и није заувјек. И широдим се да што не заборавам и да останем код те мисли. А осјећам како Авлија као водени вршлој вуче човјека на неко шамно дно* (Андрић 1963^в: 127).

вање светлости на крају, те акцентују дубоко поверење у процес живота сачињеног од мешавине лекција светла и таме.

Интригантна је и тумачење Оливере Радуловић која у Андрићевим приповеткама открива библијску подлогу и указује на светлосни моменат који је посредством СВЕТЕ КЊИГЕ доспео у пишчева дела. Поменуто ауторка наглашава: „Светлост као најопштији архетип СВЕТОГ ПИСМА, те антагонизам борбе светлости и таме, уочава се у свим развојним фазама и књижевним облицима у којима се српски нобеловац изражава“ (Радуловић 2013: 113), сматрајући да је „стваралаштво Ива Андрића везано својом проблематиком, идејама и универзалним значењима за БИБЛИЈУ и њену традицију“ (Радуловић 2013: 113) и то од пишчевих најранијих књига:

Иво Андрић је од својих првих књига *Ех Ронто* и *Немири* на трагу СВЕТОГ ПИСМА закупиран феноменом светлости. Реч је о двострукој вези с изворником: она је и проблемска, јер преноси како индивидуално тако и колективно искуство изгнанства, што је алузија на ауторово тамновање и на божји народ који тражи своје место под сунцем, али и жанровска, јер, развијајући алузије на библијске песничке облике као што су: молитва, плач, парабола, биографија, посланица, мудросни и апокалиптички списи – изазива жанровске асоцијације и тако универсализује значења (Радуловић 2013: 115).

Оно што ћемо из оваквог начина тумачења издвојити као кључно за овај рад јесте чињеница да „кроз целу БИБЛИЈУ светлост изображава живот, божју доброту и истинољубље“ (Радуловић 2013: 118), те да „треба имати на уму да су у целој БИБЛИЈИ присутне духовне праслике борбе светлости и таме које изражавају непостижну тајну света која је одвајкада пред људским духом садржана у смени дана и ноћи, као борби два супротна начела“ (Радуловић 2013: 119). Једна од најважнијих ствари јесте и то да „тама у хришћанској традицији симболизује прикривеност зла, док светлост изражава видљивост, истину, доброту, тама постоји зато што је зла воља и намера скрива од светлости, што је избегава“ (Радуловић 2013: 120).

Да се Андрићеве јунаци примичући се светлости, небу, мору и Сунцу, заправо приближавају Богу и духовности, можемо потврдити и анализом приповетке *ЛЕТОВАЊЕ НА ЈУГУ* (Андрић 1963^б) у којој нестанак професора Норгеса можемо тумачити као васкрсење на вишем плану. У поменутој причи видимо да док врабац лети у небо, човек иде крилатим ходом.

Врхови ђустих зелених дрвеша, који су већ исјод њећа, носе на себи ђреливе исјоћ оној сјаја који је ђовезао и изједначио све на земљи, на мору и на небу. [...] Човек може далеко да иде и високо да се ђење; сав се ђрећивара у ђо, и у ђома му је цело ђосјојање. Иде, али крилатим ходом (Андрић 1963^б: 255–256).

У причи *ЛЕТЕЊИ НАД МОРЕМ* (Андрић 1963^а) такође имамо редове који сведоче у прилог поменутом начину тумачења, а одломак који издвајамо гласи: *Остивљајући тврдо и ојоро койно и ђрелазећи немирни ћилим који*

води у неизвесности и даљину, ми смо на важном прелазу, на пућу који води ка одуховљењу (Андрић 1963^a: 195–196).

Све ово сведочи о томе да *сунчана страна* постоји увек и свуда, без обзира на то који нас степен *широјског лудила* и из ког разлога захвата. Бити и остати веран истој целом дужином пута привилегија је не тако великог броја појединаца. Она подразумева веру у победу светле стране живота, приврженост високим моралним начелима, неодустајање од снова и идеала чак и када је цена веома висока и када појединцу прете многобројне санкције и последице због поменутог избора. Одлучити се за ову страну не значи и сведочити искључиво позитивним аспектима живота. Напротив. Борци чије је рухо светло прелазе најнеприступачније стазе и искушани су честим присуством мрака који им наноси тамне боје које симболишу трајне белеге преживљених недаћа – а ипак, савладаних и превазиђених, што доводи до тога да нејаки младић постаје Човек и да се формира у особу чије особине имају вредност нечег најзначајнијег што једно биће може поседовати.

Једно је сигурно: ма ко били и где живели, *широјско лудило* савлада нас лако на магловитој стази званој живот, јер смо затрпани мноштвом различитих знакова, онемогућени да не успемо, а осуђени да падамо и да спознамо да смо сви једно. Близанци и душе на различитим путовањима чији се кофери препуни снова, надања, страхова и сумња преплићу указујући нам на то да свет није ни црн ни бео. Свима је он понајчешће сив и тек у судару са другима откривамо да сваком од нас на неким животним аспектима сија сунце, а да смо на другима заробљени у тами, искушани неким од *широјских лудила* које за циљ има да нас научи одређеним лекцијама. То сазнање доводи нас до универзалног начела, до једине истине и суштине јер тек тада у сваком човеку препознајемо себе, видимо свој alter ego и имамо разумевање и емпатију, схватамо да ничија стаза није утабана, увек осветљена и да је свако ратник који свакодневно, при свакој одлуци и на сваком кораку, бира да ли ће се приклонити светлу или тами. А најважније је знати и прихватити да је изабрати и једно и друго људски и да значи живети, ма колико нам некада то било нејасно и далеко.

И што је најчудније и што највише збуњује, то је да та два света нису одвојени, ни један поред другог ни један изнад другог, не се поклајају пошито, и прошивено физичким законима зајремају исти простор; позајмљују један од другог средства и изразе, само се служе њима у ојречне сврхе. Ти светови се не сударају увек и не боре нејреситано, али су у борби неумољиви и нејоустљиви, јер се не бију због тога што хоће нешто што морају (Андрић 1994: 70).

Јер:

Људима су њодједнако њошребни и сјај и једношавношћ. То су два лица живошћа. Немошћушно је саљедати их оба у исти мах, нешо се увек шледајући једно мора изшубишћи грушо из вида. И коме је било дано да види обоје, шешко му је, шледајући једно, заборашишћи грушо (Андрић 1963^а: 124).

Извори

- Андрић 1962: Андрић, Иво. *На Дрини ћушрија*. Београд.
- Андрић 1963^а: Андрић, Иво. СТАЗЕ. In: Андрић, Иво. *Сшазе, лица, шредели*. Београд. С. 9–11.
- Андрић 1963^а: Андрић, Иво, ГОЈА. In: Андрић, Иво. *Сшазе, лица, шредели*. Београд. С. 105–120.
- Андрић 1963^а: Андрић, Иво. РАЗГОВОР СА ГОЈОМ. In: Андрић, Иво. *Сшазе, лица, шредели*. Београд. С. 121–147.
- Андрић 1963^б: Андрић, Иво. МОСТ НА ЖЕПИ. In: Андрић, Иво. *Жећ*. Београд. С. 187–194.
- Андрић 1963^б: Андрић, Иво. ЛЕТЕЋИ НАД МОРЕМ. In: Андрић, Иво. *Жећ*. Београд. С. 195–198.
- Андрић 1963^б: Андрић, Иво. ЛЕТОВАЊЕ НА ЈУГУ. In: Андрић, Иво. *Жећ*. Београд. С. 249–258.
- Андрић 1963^в: Андрић, Иво. *Проклешћа авлија*. Београд.
- Андрић 1981^а: Андрић Иво. *Ишћорија и лешнда*. Београд.
- Андрић 1981^б: Андрић, Иво. *Свеске*. Београд.
- Андрић 1994: Андрић, Иво. *На сунчаној сшрани*. Нови Сад.
- Андрић 1995: Андрић, Иво. *Ех ponto*. Београд.
- Андрић 2007: Андрић, Иво. *Знакови шоред шушћа*. Београд.
- Andrić 2014: Andrić, Ivo. TRAVNIŠKA ХРОНИКА. In: Mihailović, Dejan (ur.). *Romani*. Београд. S. 11–319.

Литература

- Богишевић 1954^а: Богишевић, Војислав. *Млада Босна: шисма и шприлози*. Сарајево.
- Богишевић 1954^б: Богишевић, Војислав. *Сарајевски ашенишай, Сшенограм шлавне расшраве шрошиш Гаврила Принцишћа и грушова*. Сарајево.

- Вучковић 2009: Вучковић, Радован. Андрићеви недовршени романи НА СУНЧАНОЈ СТРАНИ и ОМЕР-ПАША ЛАТАС. In: Вучковић, Радован. *Паралеле и укрштања*. Нови Сад. С. 20–41.
- Ђукић Перишић 1992: Ђукић Перишић, Жанета. *Кавалер светлости: о једном недовршеном роману Иве Андрића*. Београд.
- Ђукић Перишић 1994: Ђукић Перишић, Жанета. Напуштено градилиште. In: Андрић, Иво. *На сунчаној страни*. Нови Сад. С. 7–28.
- Јандрић 1977: Јандрић, Љубо. *Са Ивом Андрићем: 1968–1975*. Београд.
- Јеротић 1995: Јеротић, Владета. Предговор. In: Јунг, Карл Густав. *Лавиринт у човеку*. Београд. С. 7–76.
- Радуловић 2013: Радуловић, Оливера. Светлост као знак поетичког идентитета Иве Андрића. In: Радуловић, Оливера. *Нова читања Андрићевих дела*. Петроварадин. С. 113–129.
- Тартаља 1979: Тартаља, Иво. *Приповедачава естетика*. Београд.
- Ђукић Perišić 2012: Ђукић Perišić, Žaneta. *Pisac i priča: Stvaralačka biografija Ive Andrića*. Novi Sad.
- Palavestra 1981: Palavestra, Predrag. *Skriveni pesnik*. Београд.

Milana Poučki (Novi Sad)

Young man on the side of „tropical madness“

In this paper we have seen whether and to what extent Ivo Andrić introduces autobiographical elements in the image of Toma Gallus. We were interested in it whether the said character is his two or not. We watched data and events from the library's private life and compare them with the descriptions and signs it leaves writing a story about Galus with the aim to figure out is he through the prism of a seemingly completely fictitious character: a young man from an unfinished novel ON THE SUNNY PAGE, offers an answer to the consequences of the „tropical insanity“ of young years (through which he himself passed) and gives a projection of one of the possible ways to follow the same consistently. Actually, we were questioning whether he is talking about himself and his life through the character of Toma Gallus, and thus sees the path of life and examines decisions. The conclusions that we have brought about are the careful analysis of Andrić's other works: EX PONTO, BRIDGE ON THE DRINA, DAMN AVENUE, stories SUMMER OD THE SOUTH and others, and the focus on the results of research work Žaneta Ђукић Perišić. By the final summing up, we received the answer: what is actually the symbolic image of the sunny side for a young man – Andrić and Galus, and in what is its value and what it means to be and remain closer to the bright side of life.

Милана Поучки
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Др Зорана Ђинђића 2
21 000 Нови Сад
<mailto:milanapoucki@gmail.com>